

Rättstolkarna
rattstolkar@gmail.com
www.rattstolkarna.se

Göteborg 2019-05-20

Utbildningsdepartementet
U2018/04684/UF

Yttrande från Rättstolkarna med anledning av SOU 2018:83 – Att förstå och bli förstådd – ett reformerat regelverk för tolkar i talade språk.

Inledning

Det är glädjande att SOU 2018:83 ger oss en så grundlig översyn över alla aspekter av tolkanvändning i samhället. Rättstolkarna vill gratulera utredarna för sin väl genomförda faktainsamling. Utredningen är ett värdefullt dokument för att sprida kunskap om tolkanvändning i Sverige.

Samtidigt står det klart att den information som saknades 2004, då Tolkförmedlingsutredningen (SOU 2004:15) presenterades, fortfarande saknas. Fortfarande vet ingen hur många tolkar som finns i Sverige. Fortfarande finns det inget helhetsgrepp över vilka språk som efterfrågas i vilken utsträckning eller över hur dessa tolkuppdrag tillsätts med avseende på kompetens. För oss är det mycket svårt att förstå varför myndigheterna inte ansett det viktigt att föra en övergripande statistik över detta. Flera statliga utredningar och rapporter har tillsats och avslutats för att komma tillrätta med den upplevda bristen på kvalificerade tolkar men samtidigt finns det ingen utredning över hur den bristen verkligen sett ut. Förhoppningsvis kan de förslag som nu läggs fram delvis avhjälpa detta.

Samverkan och statlig tolkportal

I avsnitt 8.8 ger utredningen några förslag på hur styrning och samverkan inom tolktjänstområdet kan leda fram till en förbättring av situationen där det både råder brist på tolkar samtidigt som tolkar har brist på uppdrag. Rättstolkarna håller med om att bättre samverkan och samordning är en del av lösningen. För att tolkarna ska få bättre möjlighet till försörjning och för att myndigheterna ska få lättare att få tag på en kvalificerad tolk krävs samordning, inte bara inom myndigheter, utan även mellan myndigheter. Utredningens förslag på en enhetlig statlig tolkportal kan bli ett viktigt verktyg. Just nu finns det redan två statliga tolkportaler och en till under utveckling. Rättstolkarna ser gärna att alla dessa initiativ samlas under en och samma portal. Förslagsvis kan tolkportalen som är under utveckling av Kammarkollegiet användas som plattform så att inte ett fjärde projekt med en statlig tolkplattform behöver påbörjas. En enhetlig portal har många fördelar. Det kommer att bli enklare att göra och specificera en beställning av tolk. Den enskilde handläggaren på respektive myndighet kommer inte att behöva ha någon specialkunskap om vilka kompetensnivåer av tolk som finns på vilka språk eftersom den informationen kan finnas på portalen. Det kommer att bli lättare att få kvalificerad tolk på plats på orter där det inte bor så många tolkar eftersom myndigheterna kan

samordna. Om polisen kan se att en tolk på önskat språk är bokad på tingsrätten på eftermiddagen kan de välja att lägga förhör i samma språk på förmiddagen. Att portalen utreds och sköts av Statens Servicecenter har vi ingenting emot. Det som är viktigt notera är att alla samordningsvinster försvinner om inte alla myndigheter använder portalen. Därför är det viktigt att portalen bli användarvänlig, ändamålsenlig och obligatorisk för myndigheterna att använda. För att målet med statistikinsamling ska uppfyllas är det också viktigt att alla myndigheter använder portalen. Vi tycker också att det är bra att det undersöks huruvida en statlig tolkresurs med anställda eller statliga tolktjänster ska inrättas. Fördelen med en sådan ordning är att det leder till ökad stabilitet. Det är en nackdel att varje ny upphandling orsakar flera månader av ändrade rutiner och osäkerhet hos både kunder och tolkar. Upphandlingar med noll-anbud från vissa leverantörer av tolkförmedlingstjänster har också förekommit. Det kan ifrågasättas om staten får den service som staten efterfrågar helt utan kostnad eller om kostnaden hamnar på andra poster. Dessutom är det olyckligt om staten står helt utan ramavtal för tolkförmedlingstjänster så som senast skedde. En statlig tolkförmedling ökar dessutom transparensen. En tillsättning av tolk kommer att gå att följa upp både på ärendenivå och med allmän statistik. Det är också mycket troligt att det blir mer kostnadseffektivt för staten. Om en tolk som kommer resande kan användas av två olika myndigheter kommer det bara att bli en reskostnad till exempel, istället för två som det ofta blir nu när myndigheterna bokar varsin tolk. Det finns också en chans att tolken får mer chans att påverka sin arbetsmiljö. Om staten tar ett samlat ansvar för förmedling så kan det förhoppningsvis bli så att även staten tar ett samlat ansvar för tolkarnas arbetsmiljö. Förhoppningsvis kan också de korta ledtiderna mellan beställning och bekräftelse kunna förbättras genom statlig samordning. Dessa korta svarstider ställer just nu till stora problem. Det är dessvärre så att beställarna tror att chansen att få en tolk med hög kompetens ökar om bekräftelse kommer så snart som möjligt efter beställningen. I själva verket är det tvärtom. Om tolkarnas schema kunde läggas senare skulle det finnas mycket bättre möjligheter till samordning av ovan nämnda slag, vilket leder till att kvalificerade tolkar får fler uppdrag och myndigheterna får fler kvalificerade tolkar. Nackdelarna om staten tar över ansvaret för tolkförmedling till statliga myndigheter kan vara att valfriheten för tolkar minskar. Om en tolk inte trivs med hur staten arbetar kommer tolken att få avstå från statliga uppdrag snarare än att som nu kunna ta uppdrag från andra förmedlingar som kanske levererar till samma kunder. Om inte förmedling av tolkar är konkurrensutsatt finns det dessutom en risk på lång sikt att det är möjligt för staten att försämra arvodesvillkor och andra villkor för tolkarna utan att tolkarna kan göra något annat än att sluta arbeta för staten. Vi är på det klara med att utredningen uttrycker motsatta ambitioner, men det finns inga garantier för att statens ambitioner är konstanta på lång sikt. När det gäller anställda tolkar vänder sig Rättstolkarna emot att tolkar ska anställas vid enskilda myndigheter. Det leder till ett problem med tolkens neutralitet. En tolk ska översätta allt som sägs, så som det sägs och om en handläggare vid en myndighet har ett intresse av att hålla ett specifikt möte kort och inte tala om saker som inte står på dagordningen och den enskilde istället vill berätta hela sitt livs historia från början så blir det svårt för en tolk som är anställd av myndigheten att jämkna dessa båda viljor inom ramen för tolkuppdraget. Tolkens neutralitet är mycket mer långtgående än uppdraget att vara objektiv och saklig som gäller för offentliga tjänstemän.

Flerspråkigt terminologiarbete

Rättstolkarna tillstyrker att Språkrådet vid Institutet för språk och folkminnen får ett uppdrag att ta ett samlat grepp om det flerspråkiga terminologiarbete som redan utförs. Att myndigheterna har ett ställe att vända sig till och ett ställe där all terminologi kan samlas är mycket värdefullt. Förslagsvis kan även de basordlistor som tagits fram av TÖI integreras i detta arbete. Flera myndigheter har dessutom redan tagit fram specifika listor med termer som de tycker att tolkar borde kunna, till exempel Trafikverket och Migrationsverket. Att få in alla dessa listor under samma tak inom ett strukturerat flerspråkighetsarbete har potentialen att bygga upp en ovärderlig resurs för framtidens tolkar och översättare.

Utökat uppdrag för Kammarkollegiet

Råd för tolk- och översättarfrågor

Det krävs ett forum för erfarenhetsutbyte mellan myndigheter och andra aktörer. Kammarkollegiets rådgivande nämnd fungerar bra men det är önskvärt om arbetet får större spridning och görs tillgängligt för fler. Fler öppna möten likt det som hölls när utredningen presenterades den 14 december 2018 skulle också vara önskvärda. Rättstolkarna tillstyrker att Kammarkollegiet får i uppdrag att bilda ett råd för tolk- och översättarfrågor.

Tillsyn över tolkar

Det har varit mycket negativt för professionaliseringen av yrket att endast auktoriserade tolkar stått under tillsyn. Rättstolkarna ser mycket positivt på förslaget att Kammarkollegiet ska utöva aktiv tillsyn och att tillsynen ska omfatta även tolkar med godkänd utbildning. Tillsynen måste dock vara rättssäker och förutsägbar. Då tolkar oftast inte är anställda blir Kammarkollegiets eventuella disciplinåtgärder ofta helt avgörande för tolkens möjligheter att utöva sitt yrke. Om Kammarkollegiets tillsyn är tänkt att omfatta annat än tolkens yrkesmässiga kunskap och följande av grundregler så som neutralitet och tystnadsplikt så behöver föreskrifterna samt konsekvenser av disciplinåtgärd utredas ytterligare. Dessutom bör det utredas om en bredare skala med disciplinåtgärder behövs. Det kan till exempel vara lämpligt att lägga till möjligheten att utdela en erinran.

Samarbete med högskolan för utarbetande av auktorisationsprov

Rättstolkarna ser positivt på att Kammarkollegiet ska samarbeta med högskolan för att utarbeta auktorisationsproven. Det är viktigt att proven testar de färdigheter som yrket kräver och vi tror att Kammarkollegiet i samarbete med högskolan kan förbättra detta.

Utbildning

Rättstolkarna välkomnar förslaget att högskolans tolkutbildning förlängs, fördjupas och förläggs till ytterligare lärosäten. Däremot anser vi inte att det bör införas en yrkesexamen som tolk. Redan nu råder begreppsförvirring med olika kvalifikationer. Det räcker med att det finns en utbildning och att den som är utbildad kan bli auktoriserad och sedan få speciell kompetens som antingen rättstolk eller sjukvårdstolk. Av samma skäl tillstyrker vi också förslaget att avveckla arbetsmarknadsutbildningen till tolk från 2019.

Förslaget att avsätta resurser för ökad tolkutbildning och validering inom högskola och folkbildning är mycket bra. Om staten i enlighet med utredningens förslag ska använda sig av bara auktoriserade och utbildade tolkar från 2024 bör möjligheterna att validera sig bli bättre. Vi tänker oss ett kunskapslyft för tolkar med möjlighet till betald validering.

Försöksverksamheten med utbildning till tolk inom yrkeshögskolan har ännu inte kommit igång och det är svårt att veta vad utfallet blir. Generellt sett anser vi att det är positivt med en mer omfattande utbildning till tolk jämfört med vad som idag erbjuds inom folkbildningen. Att utbildningen också innefattar handledarledd praktik är bra. Dock har vi fått indikationer på att utbildningsanordnarna har haft svårt att rekrytera lärare och även att välja ut lämpligt utbildningsmaterial. Naturligtvis måste en utvärdering göras innan det kan sägas med säkerhet huruvida försöket fallit väl ut eller inte.

Rättstolkarna vill dock härvid påpeka att alla tidigare utredningar har visat att tolkutbildning hittills har gett mycket små effekter vad gäller fler auktoriserade tolkar. Det är ytterst viktigt att kvaliteten på utbildningen höjs avsevärt och att det i enlighet med utredningens förslag läggs ökad vikt vid fortbildning, lärarutbildning och mer generell tolkutbildning för mindre frekventa språk. Samtidigt ska det bara satsas pengar på utbildning av tolkar i de språk där det behövs. Under senare år har en viss överetablering av tolkar i exempelvis ryska kunnat skönjas.

Rättstolkarna vill också understryka vikten av ökade möjligheter till fortbildning. Kursutbudet idag är alltför glest. Speciellt saknas det fördjupningskurser för tolkar som redan har specialkompetens. Det bör finnas fortbildning i simultantolkning. Rättstolkar som kan simultantolka bör prioriteras till domstolsuppdrag.

Ska det krävas godkänd tolkutbildning för att få göra auktorisationsprovet?

Utredningen föreslår att det från 2024 inte ska vara möjligt att göra auktorisationsprovet utan godkänd tolkutbildning. Rättstolkarna tycker inte att detta förslag ska genomföras. Det finns många sätt att tillägna sig de färdigheter och kunskaper som krävs för att klara auktorisationsprovet. Att stänga dörren för personer som redan har en utbildning och yrkeserfarenhet men som vill byta spår i sin karriär är inte rätt väg att gå. Personer med socionomexamen eller samhällsvetarexamen har mycket goda kunskaper inom för tolkningen relevanta områden. Färdigheterna i tolkteknik testas redan av Kammarkollegiet och finns inte dessa så blir personen inte godkänd. För att motverka att personer som inte kan tolkteknik går upp i auktorisationsproven kan man tillhandahålla kortare kurser i tolkteknik och tolketik. En person med undersköterskeutbildning kan bli en utmärkt sjukvårdstolk och en person med paralegalutbildning kan bli en utmärkt rättstolk. Att kräva att dessa personer ska gå en fullständig tolkutbildning för att få bevis på kunskapsnivåer som är avsevärt lägre än de kunskaper som de redan har motverkar yrkets professionalisering. Bättre då att enbart utbilda dem i tolkteknik, men också ge dem chansen att få sina färdigheter prövade av Kammarkollegiet.

Rättstolkarnas kommentarer till utredningens författningsförslag

Förslag till tolklag

1 kap. 3§

Rättstolkarna anser att denna paragraf lägger alltför stor vikt vid den enskildes kommunikationsbehov. Vi är av den bestämda uppfattningen att kvalificerade tolktjänster också är oundgängliga för att samhällets kommunikationsbehov ska fungera, och önskar att formuleringen ändras till förslagsvis "Syftet med denna lag är att främja tillgång till tolktjänster av sådan kvalitet att samhällets kommunikation med enskilda som inte behärskar svenska ska fungera på ett rättssäkert sätt, och att den enskilde som inte behärskar svenska ska kunna ta tillvara sin rätt."

2 kap. 1§

Rättstolkarna välkomnar förslaget att tolkning inom statliga myndigheter endast ska utföras av auktoriserad tolk. En viktig anledning till tolkbristen är enligt Kammarkollegiets rapport "Tolkanvändningen i staten - Så skapar bristande kvalitetskrav brist på auktoriserade tolkar", dnr 1.1-04774-2017, att myndigheterna inte i tillräckligt hög grad efterfrågar kvalificerade tolkar. Ett tvingande krav att endast anlita auktoriserade och utbildade tolkar skulle göra att fler tolkar höjde sin kompetens. Brasklappen "om det är möjligt" anser vi är onödig och motverkar sitt syfte. Det är bättre att kravet alltid gäller annat än i undantagsfall. Vi föreslår därför att "om det är möjligt" helt stryks från lagtexten. Situationen kan jämföras med ändringen i Rättegångsbalken 2013, där lagen numera kräver auktoriserad tolk för tolkning vid domstol och polismyndighet "om det är möjligt" (RB 5§6). Skrivningen "om det är möjligt" har av myndigheten kunnat användas som ursäkt för att inte vidta tillräckliga åtgärder för att faktiskt förordna en auktoriserad tolk, och man skyller på tolkbrist. Föreningen Rättstolkarna vill i stället peka på vikten av att i möjligaste mån anpassa mötet, förhandlingen, förhöret eller vad det nu kan vara till när kvalificerad tolk finns tillgänglig, precis som redan nu görs vad gäller domare, åklagare, juridiska biträden, lokal och så vidare. Detta föreskrivs också av utredningen. Om de statliga myndigheterna måste göra allt för att hitta en rättstolk i första hand och en auktoriserad tolk i andra hand kommer också incitamentet för verksamma tolkar att höja sin kompetens att öka. Som utredningen vid upprepade tillfällen konstaterar är det i dag lätt att arbeta som tolk i årtal utan att någonsin ha fått sina kunskaper testade. Det bör här påpekas att brister hos en tolk inte alltid går lätt för handläggaren/tolkanvändaren att upptäcka. Det kan uppfattas som att samtalet har gått bra, trots att allt inte har tolkats eller att allvarliga feltolkningar har skett och fel information getts. Detta är förödande för rättssäkerheten och för den enskildes tilltro till samhället.

3 kap. §9

Rättstolkarna tillstyrker förslaget att den som obehörigen utger sig för att vara auktoriserad ska dömas till böter. Sedan den 1 januari 2018 är det inte längre tillåtet att arvoda en icke auktoriserad tolk enligt arvodesnivån för en auktoriserad tolk. Det är sedan tidigare förbjudet att utge sig för att vara auktoriserad tolk när man inte är det. Dock händer det att tolkar ändå uppger att de är auktoriserade trots att de inte är det. Hittills har detta kunnat fortgå, vilket är förödande för rättssäkerheten och för samhällets tilltro till systemet med auktorisation av tolkar. Dessutom minskar incitamentet för yrkesverksamma tolkar att höja sin kompetens och bli auktoriserade om de ändå kan både kalla sig för auktoriserade och uppbära arvode som en auktoriserad tolk utan att vara det. Rättstolkarna hoppas att den nya tolklagen ska sätta stopp för detta.

5 kap.

Rättstolkarna välkomnar förslaget om tillsynsmyndighet för tolkförmedlingar. Föreningen har i flera år förordat detta och uppskattar utredningens redogörelse för skälen bakom förslaget. Många enskilda tolkar upplever sig rättslösa vid eventuell konflikt med förmedling, och att insynen i förmedlingarnas arbete och tillsättning av uppdrag kan ibland upplevas som dålig. Förhoppningsvis kan detta bli bättre om det utövas tillsyn över förmedlingarna.

Det är dock tveksamt om tillsynen ska skötas av länsstyrelserna i varje enskilt län. Rättstolkarna vill i stället förespråka en enda central tillsynsmyndighet. På så sätt kan kunskapen samlas på ett ställe. Det skulle också vara mer ändamålsenligt eftersom de flesta stora tolkförmedlingar opererar över hela landet.

Förslag till lag om ändring i Rättegångsbalken

Rättstolkarna välkomnar ordalydelsen att rätten i första hand ska förordna en rättstolk att tjänstgöra som tolk. Detta framfördes även då föreningen var remissinstans inför den förra ändringen av samma lagparagraf 2013.

Den som har fått bevis om speciell kompetens som rättstolk har utöver kunskapskraven för auktoriserade tolkar även klarat ytterligare prov inom juridik, juridisk terminologi, tolkning i domstolsförhandlingar och numera även prima vista-tolkning. Det säger sig självt att en tolk med dessa förkunskaper kan göra ett betydligt bättre arbete än en som inte har sådana. Tolkar med speciell kompetens som rättstolk är särskilt lämpade att tolka inom rättsväsendet. Att föreskriva prioriterad användning av just dessa tolkar just inom rättsväsendet ter sig som en självklarhet och därför välkomnar föreningen Rättstolkarna förslaget.

Rättstolkarna tillstyrker förslaget att slopa beteckningen *allmän tolk*.

Rättstolkarna välkomnar också förslaget att i lag förbjuda användningen av barn som tolkar. Barn är inte mogna uppgiften att tjänstgöra som tolkar, deras kunskaper om termer och realia är helt okända, ingen vet om de tolkar allt som sägs eller inte och de är dessutom ofta närstående till någon part vilket gör dem jäviga. Förbudet är nödvändigt även med hänsyn till barnets bästa. Förbudet ska gälla all samhällstolkning, även inom kommun och landsting, varför Rättstolkarna välkomnar att förbudet står både i Rättegångsbalken, Förvaltningsprocesslagen och Förvaltningslagen.

Förslag till lag om ändring i Förvaltningsprocesslagen

Rättstolkarna välkomnar skrivningen att rätten om möjligt ska förordna en rättstolk i första hand. Rättstolkarna välkomnar också förbudet mot att använda barn som tolkar.

Avslutande diskussion

Rättstolkarna ser positivt på en diskussion om professionalisering av tolkyrket. Det är en diskussion som förts länge och på mycket hög och konstruktiv nivå inom akademien. Redan 2004 hade konferensen Critical Link 4 som hölls vid Stockholms Universitet temat *Professionalisation of interpreting in the community*. Vi har också kunnat se att yrket och tolkarna i viss utsträckning har professionaliserats de senaste tio åren, med en längre tolkutbildning samt möjlighet till auktorisation i fler språk. Vad som däremot inte professionaliserats i samma utsträckning är tolkanvändningen. Kunskapen om vad tolkning är, hur man använder tolk i sitt yrke och vad som kännetecknar en kvalificerad tolk är skrämmande låg inom många områden. Det bland annat detta som gör att icke-kvalificerade tolkar anlitas i så stor utsträckning. Inte ens lagstiftning på området tycks ha hjälpt. Flera domstolar och i princip de flesta polismyndigheter känner inte till sina skyldigheter enligt RB kap 5 §6. Vi har ännu inte sett om §50 i Förvaltningsprocesslagen fått genomslag men troligtvis innebär brasklappen ”om möjligt” även här att domstolarna kan hantera tolkbokning på samma sätt som tidigare. I utredningen kan vi läsa att polismyndigheten angett att de huvudsakligen efterfrågar rättstolk på plats för sina uppdrag. Rättstolkarna vill understryka att det inte är vår uppfattning. Enligt våra erfarenheter framförs ytterst sällan önskemål om rättstolk vid beställning av tolk från polisens sida. Dessutom har polisen övergått till att genomföra många polisförhör med tolk på telefon, även de som inte är akuta. Det finns ett pågående ärende hos Justitiekanslern (3938-18-21) där det framgår i polismyndighetens svar till JK att det inte är så att rättstolk efterfrågas. Rättstolkarna skulle gärna se en obligatorisk tolkanvändarutbildning införs för alla de yrkeskategorier som kommer i kontakt med tolkar eller bokar tolkar. Den enskilt största åtgärden för professionalisering av yrket är dock att göra titeln tolk skyddad och förbehållen endast de personer som genomgått en godkänd utbildning. Det skulle alltså då finnas tre kategorier; auktoriserad tolk med specialistkompetens, auktoriserad tolk, samt tolk. Titeln utbildad tolk skulle inte behövas. Övriga personer som bistår i kommunikation mellan två personer som inte talar samma språk skulle då lämpligen kallas språkstödjare eller liknande. Detta skulle tydliggöra för alla att tolk är ett kvalificerat yrke som kräver betydligt mer av sin utövare än att bara vara tvåspråkig.

Ekonomi

En nationell tolktaxa bör införas som ska tillämpas på alla tolkuppdrag i offentlig sektor som inte faller under domstolstaxan. På så sätt motverkas den inbördes konkurrensen om tolkresurser som sker i den offentliga verksamheten.

Rättstolkarna anser också att kostnaden för tolkning bör belasta myndigheterna centralt eller en överordnad myndighet – som redan görs inom domstolsväsendet. Migrationsverket bör till exempel ta hand om tolkkostnaderna centralt utan att lägga dessa på de enskilda enheternas budget. Det främjar möjligheterna att följa en kvalitetspolicy snarare än att räkna kronor.

Det är viktigt att förstå varför tolk är ett genomgångsyрке för så många. Att det huvudsakligen beror på yrkets ekonomiska osäkerhet och brister i arbetsmiljön är något som tagits upp flertalet utredningar och rapporter, till exempel redan i Integrationsverkets *Tillgång till tolk – en samhällsservice* som kom 1999. Det är väl känt att allra flesta tolkar inte är anställda utan arbetar på uppdragsbasis. Detta innebär att tolkarna bland annat saknar reglerad lön, betald semester, tjänstepension, medbestämmande, sjuklön och skyddsombud.

Tolkar har också ofta problem att få ta del av samhällets skyddsnet. Det är svårt för uppdragstagare att få en sjukpenninggrundande inkomst fastställd och det finns fler än en tolk som helt nekats sjukpenning med motiveringen att tolken inte har någon anställning. Samma problem har drabbat tolkar som söker föräldrapenning. Trots relativt goda inkomster från flera olika tolkförmedlingar har tolkar hamnat på lägsta nivå för föräldrapenning eftersom Försäkringskassans handläggare inte känner till hur SGI ska beräknas för uppdragstagare. Tolkar får heller inte betald semester eller ens semesterersättning. Visserligen stipuleras i vissa avtal att semesterersättning ingår i arvodet, men denna särredovisas aldrig vilket till exempel leder att tolkar som har skulder till Kronofogden får även sin semesterersättning utmätt trots att detta endast får göras i undantagsfall. Frånvaron av tjänstepension är också anmärkningsvärd och leder naturligtvis till att tolkar inte blir kvar i yrket.

Tjänsteställe

Efter en dom i 2013 i Högsta Förvaltningsdomstolen har Skatteverket i ett ställningstagande meddelat att tolkars tjänsteställe skall anses vara på den plats där tolkuppdraget utförs. För tolkars del har detta lett till orimliga konsekvenser rent skattemässigt. Speciellt underligt blir det att ersättning för utlägg såsom tågbiljetter beskattas trots att dessa köpts in av tolken med redan beskattade pengar. Det innebär att en tolk som behöver åka långt för ett kort uppdrag ibland riskerar att gå back ekonomiskt på att ta uppdraget. Dessutom leder det till onödiga kostnader för de myndigheter som anlitar tolk då de behöver betala sociala avgifter även på ersättning för utlägg. Domstolsverket har bett regeringen att stifta en ny lag som fastställer att tjänstestället för tolkar är i bostaden på samma sätt som gjorts för nämndemän men detta har hittills inte lett till någon åtgärd från regeringens sida.

Avbokning av tolk

Ett annat problem gäller avbokning av tolkuppdrag. Offentlig verksamhet ställer ofta höga krav på snabb tilldelning av tolk till ett uppdrag och kräver inte sällan viten om en tillsatt tolkbokning avbokas. Det är fullt förståeligt att det finns ett önskemål från myndigheterna att kunna vara säkra på att få en tolk till ett bokat möte, men dessvärre drabbar detta förfarande tolkarna orimligt hårt. Samma myndigheter vill ju också kunna avboka en bokad tolk utan att behöva betala för tolkens tid, ibland så kort tid som två timmar innan uppdraget ska utföras. Det innebär att man anser att tolken ska vara bunden vid att utföra ett specifikt uppdrag men man är inte beredd att betala tolken om behovet inte längre finns.

Det nya statliga ramavtalet har 48 timmars avbokningstid där enbart arbetsdagar räknas in i den tiden. Rättstolkarna anser att det är den absolut kortaste tiden som ska anses vara rimlig men anser också att det enda rimliga är att avtalet är lika för båda parter. Vill myndigheten binda tolken vid uppdraget med längre tidsfrist än så bör myndigheten också förbinda sig vid samma tidsfrister. Det bör nämnas att vid tolkuppdrag för privata aktörer är en vanlig avbokningsfrist 30 dagar och då är den naturligtvis ömsesidig. Vid vissa uppdrag där det är särskilt angeläget att tolken förbinder sig att utföra uppdraget kan tidsfristen vara så lång som 6 månader för att tolken ska ersättas med 50% av kontrakterat arvode, då brukar det vara 3 månader för 100%. Vi har inte hört talas om att det något fall inom näringslivet tillämpas avbokningsavtal till nackdel för den enskilde uppdragstagaren av det slaget som tillämpas på tolkar i offentlig sektor.

Arbetsmiljö

Det som påverkar tolkarna allra mest är dock den psykosociala arbetsmiljön. En tolk har mycket liten möjlighet att påverka sin arbetsmiljö. Det finns ingen garanterad uppdragsvolym och det ställs krav på att tolken ständigt ska vara tillgänglig för att svara på uppdragsförfrågningar oavsett om tolken är på semester, är sjuk eller sitter upptagen i ett tolkuppdrag. Om tolken inte omedelbart tackar ja till ett erbjudande om uppdrag går förfrågan vidare till nästa tolk. Detta gäller även om uppdraget är mycket långt i framtiden. Det kan handla om flera månader. Det innebär att om en tolk är på semester måste tolken ändå hela tiden vara tillgänglig för förfrågningar, om tolken vill kunna arbeta igen efter semestern. Dessutom är det flera förmedlingar, dock inte alla, som skickar ut förfrågningar till fler än en tolk i taget. Det innebär att det blir huggsexa om uppdragen och de går till den tolk som svarar först. Det säger sig självt att detta är en helt orimlig situation arbetsmiljömässigt, men leder så klart också till att tolkar med lägre formell kompetens får uppdrag före auktoriserade tolkar. Stress av det slaget gör att tolkning för många blir ett kortare inhopp på väg till ett annat yrke.

Att tolkarna är löst knutna till förmedlingarna leder till problem för förmedlingarna att garantera sina kunder tillgång till kompetenta tolkar. Branschen fungerar helt enkelt dåligt. Detta har konstaterats innan, till exempel i Statskontorets rapport *En tolkningsfråga* där man skriver "tolkförmedlingarna sätter villkoren för och säljer en tjänst som de inte förfogar över medan tolkarna förfogar över en tjänst som de inte själva kan bjuda ut till användarna på egna villkor (Statskontoret 2012:2 s 29) Frånvaron av garantier från förmedlingarna orsakar också stress hos tolkarna. Arbetsrättsligt sett är tolkar helt skyddslösa. LAS gäller inte uppdragstagare och en tolk kan stängas av från en förmedling precis hur som helst utan föregående varningar eller tidsfrister i form av uppsägningstid. Det är få personer som kan tänka sig att arbeta på ovan beskrivna sätt under ett helt yrkesliv. Kunniga, stresståliga, lagom empatiska, tvåspråkiga personer har ofta andra mycket mer attraktiva yrken att välja mellan. Det är helt enkelt inte attraktivt att arbeta utan anställning, medbestämmande, tjänstepension och betald semester när man dessutom oavsett antal år i yrket tvingas att arbeta som sms-anställd. Från Rättstolkarnas sida uppfattar vi det som om utredningen står bakom oss i denna slutsats vilket till exempel syns i det följande:

Det är således verkningslöst att försöka lösa en upplevd tolkbrist genom att enbart satsa resurser på utbildning, effektiv validering och lättillgängliga provtillfällen för auktorisation. Intresset kommer att vara vikande och avbrotten fortsatt höga på utbildningar om inte framtida förmedlings-, arbets- och lönevillkor bedöms som rimliga. (SOU 2018:83 s 542)